

DEVELOPMENT DIRECTIONS OF BASKETBALL IN POLAND IN YEARS 1945-1989

Paweł LENIK

Faculty of Physical Education, University of Rzeszow, Rzeszow, Poland

Key words:

- basketball,
- Poland,
- Polish Basketball Association

Abstract:

This article presents the development of basketball in Poland, as well as factors that affected on the situation of this discipline. It also shows achievements of the basketball national teams. Furthermore, it includes economic and political circumstances conditioning transformations of Polish sport.

The tragedy of September 1939 crossed out all plans for many years. With the end of hostilities, Polish economy, culture and sport were rebuilt. It was a spontaneous activity with a patriotism character. Restoration of Polish sport has started from the reactivation of sports clubs, followed by sports associations. On 17 March 1945, the first association, which again resumed its activity, was the District Handball Association in Częstochowa³. In the following months, next District Handball Associations (hereinafter: DHA) were reactivated in Cracow, Lublin, Poznań and Warsaw (the last one intended to rebuild the basketball in Warsaw by the renewal of the Polish Handball Association (Polish: *Polski Związek Piłki Ręcznej*) – hereinafter: PHA. Until 1948, in middle schools, vocational schools and larger primary schools, the School Sports Circles (Polish: *Szkolne Kola Sportowe*), and in large cities – Interschool Sports Clubs (Polish: *Międzyszkolne Kluby Sportowe*) were formed. The country's first school basketball section was established by the Interschool Sport Club (ISC) in Lublin in 1948⁴.

Department of Sports and Schooling was engaged in the improvement and training of trainers in the Polish Handball Association since 1945. It gave trainer and instructor degrees. The first basketball coaches after the war were Zygmunt Nowak and Mieczysław Piotrowski from Cracow and Władysław Twardo from Warsaw⁵.

On the day of 12 September 1945, PHA restarted its activity with the temporary seat in Cracow. Above actions enabled the full coordination of existing district bodies and also the consolidation of a match system in individual districts. In order to develop this discipline, authorities of the Association organized the first post-war Polish Championships (hereinafter: PC) in men's basketball. As a result of eliminations in particular districts, the following teams qualified to the finals: Kolejarski Sports Club Poznań (hereinafter: KCS), "Warta" Poznań, Sports Club (SC) "Społem" Warsaw and SC "Cracovia". In the scoring, the first place won KCS Poznań, ahead of SC "Cracovia"⁶. In the next year, the Polish Champion was the Student's Sport Team from Warsaw. Nationwide basketball league, which initially consisted of 9 teams, was established in 1948. Such a decision increased the interest of this discipline⁷.

PHA (Polish: PZPRęcz) was the highest authority in matters relating to handball, basketball and volleyball. It was a member of the Federation Internationale de Basketball (here-

³ XIII Mistrzostwa Europy mężczyzn. Wrocław 1963 s. 72.

⁴ W. Winkiel: „Sztandar Ludu”, maj 1946, s. 15.

⁵ „Przegląd Sportowy” (dalej: PS), 1950 nr 3.

⁶ Komunikat PZPRęcz, Kraków 1945, nr 2.

⁷ S. Wiśniowski: Mistrzostwa Polski, s. 31.

inafter: FIBA), The Union of Polish Sports Associations (hereinafter: UPSA), the Polish Olympic Committee (hereinafter: POC) and it was only concerned with the amateur sport. PHA consisted of sports clubs and sections of sports games in clubs, physical education associations and other social organizations in Poland. Such connections influenced the promotion of team sports including basketball at various levels of social life.

The first post-war PHA General Assembly with the participation of delegates from different districts⁸ took place on November 18, 1945. This meeting was the basis for further development. Another boards put huge amount of work to organize and resume the Polish Championships, as well as start training work with young people. Therefore, the board's resolution of 21 December 1948 changed the name from the Polish Handball Association to the Polish Association of Basketball, Volleyball and Handball (hereinafter: PABVH). It was the first step towards the separation of the Association on three separate organizational bodies involved in various sport disciplines: basketball, volleyball and handball.

A new match system was approved on the PABVH General Assembly on August 20, 1950. It created a first women's league, a second men's league and introduced PC of juniors (both men and women). In the future, the junior league was guaranteed faster raising of the basketball level in Poland⁹. On 22 April 1951, in connection with the change of the Polish sport structure and dissolving sports associations, sections of physical culture sports committees were established. Thanks to such decisions, the Section of Basketball, Volleyball and Handball, with the chairman Zygmunt Nawrocki was set up. Newly established authorities started a large-scale project concerning the preparation of Polish national teams to the European Championships (hereinafter: EC). Unfortunately, 12 years of break in performances of Polish female representation in the EC showed that there is a large difference of training between Polish basketball players and European leaders. Therefore, Polish basketball players did not participate in the fourth European Championships in Belgrade in 1954. This period was used for a scrupulous preparation for the next championships, which took place in Prague in 1956. On this tournament, Poles occupied 5th place.

Photo 1. The first team of KKS Polonia Warsaw – Polish vice-champion of 1954
(W. Zagórski, J. Sterenga, S. Złotkiewicz, J. Nowak, W. Wawro)

⁸ PS, 1945 nr 29.

⁹ „Sport”, 1950 nr 32.

As soon as the Section of Basketball, Volleyball and Handball was established, the Schooling Council (Polish: *Rada Wyszkoleniowa*) was replaced by the Council of Trainers (Polish: *Rada Trenerów*), which was divided into separate divisions: female, male and methodical science three years later¹⁰. Tasks of the Council of Trainers include the development of trainings plans for various levels of technical preparation. The Council could not associate coaches leading the national team. It had been functioning until the transformation of the Section into the Association¹¹.

Constant development of basketball, volleyball and handball led to the establishment of separate sections for particular disciplines. After such a division, a lively activity has started and the number of activists, trainers and referees increased¹². Several years of efforts in the development and popularization of the discipline caused that at the date of 31 December 1956, 1490 sections were registered. The huge popularity of basketball caused that in October of the same year, the Presidium of Section adopted a resolution preparing the establishment of the Polish Basketball Association (Polish: *Polski Związek Koszykówki*)¹³. Consequently, on 28 April 1957 in Warsaw, the Plenum of Basketball Section unanimously set up the Polish Basketball Association (PBA) based in the capital¹⁴. The interim management of the PBA, on the basis of a resolution of 9 May 1957¹⁵, obliged all existing section of basketball to establish District Basketball Associations (Polish: *Okręgowe Związki Koszykówki*) and realized its operations on one or more powiats. The next general meeting was held on 6 October 1957 and in addition to many ordinal and statutory matters, it established a second women's basketball league and introduced new regulations in accordance with FIBA¹⁶.

Several years of training activity and good results of Polish national teams in championship competitions contributed to the dynamic development of basketball in Poland. As a results of these actions, FIBA granted Poland the organization of 6th European Women Basketball Championships in days 9-18 May 1958. This tournament was conducted in Łódź, where ten teams were divided into three preliminary groups. Poland competed in the group with the Netherlands (81:32), Yugoslavia (67:47) and Hungary (56:40). These results allowed to take up the first place in the group and enabled to play in the finals for places 1-6. In the final classification, our basketball players took 5th place¹⁷.

One of the most important priorities of the Association was a wide popularization of the discipline on many levels. A wide range of promotional activities caused that by the end of 1958, basketball in Poland was practiced by more than 8 thousands competitors (both men and women) associated in 357 sports clubs. On order to raise the sports level of young people at schools, the regulation of the Central Committee of Physical Culture (Polish: *Główny Komitet Kultury Fizycznej*), Ministry of Education and Central Office of Vocational Education (hereinafter: COVE) established youth sports schools on 21 November 1953. Two years later (1955), there were already 24 such centers, which realized a training program in the range of basketball and other sports disciplines, in Poland.¹⁸

Over ten years, Polish senior teams repeatedly participated in the EC final competition, and also in the Olympic Games in 1960. Systematic development of national teams resulted in a wide popularization of basketball among the youth and activity of PBA authorities in structures of FIBA showed a strong position of basketball the country, which resulting in the grant-

¹⁰ PS, 1954 nr 87.

¹¹ „Wychowanie Fizyczne i Sport”, 1997 nr 2, s. 114.

¹² XIII ME mężczyzn. Wrocław 1963, s. 72.

¹³ T. Ujma: *Organizujemy PZKosz. „Koszykówka”*, 1957 nr 4.

¹⁴ XIII ME mężczyzn. Wrocław 1963, s. 72.

¹⁵ T. Ujma: *Powstał PZKosz. „Koszykówka”*, 1957 nr 5.

¹⁶ PS, 1957 nr 154.

¹⁷ Komunikat PZKosz, 1959 nr 25, s. 18.

¹⁸ J. Borowski: *O działalności młodzieżowych szkół sportowych. „Kultura Fizyczna”*, 1955 nr 3, s. 218.

ing of Poland an organization of the European Men's Championships in 1963. Between 4 and 6 October of that year, the 12th European Championships was held in the capital of Lower "Silesia" – Wrocław. Due to the growing interest in participation in the EC, FIBA introduced quantitative limits of national teams in the tournament. Starting from the Polish championships, 16 teams took part in this tournament. Simultaneously, it was decided that six best teams from the previous championships obtained an automatic qualification¹⁹. Polish national team turned out to be well prepared, demonstrated high technical and tactical skills astonishing professionals of this discipline. Thanks to very good disposition, Poles took second place winning the title of European vice-champions behind the USSR and ahead of Yugoslavia, Hungary and Bulgaria. It was the biggest success of Polish basketball players in the history of this discipline²⁰. In subsequent years, performances of Polish national team at the Olympic Games (6th place)²¹, and European Championships – 1965 (3rd place), 1967 (3rd place) turned out to be a great success, which resulted in a huge increase in popularity of this discipline among the youth²². Excellent results of the Polish men's basketball team resulted in their participation in the Men's World Basketball Championships in Uruguay in 1967. Polish basketball players after a very good tournament took 5th place. It was the biggest success of the Polish men's basketball in the whole history²³.

Photo 2. Polish national basketball team – European vice-champions. Wrocław 1963.

In order to deepen the knowledge of basketball at the turn of 1963 and 1964, a Polish trainer Witold Zagórski went to the United States on a three-month stay. Jan Mikułowski realized the same internship in 1965. A year later, on the basis of trainers' exchange, W. Kłyszajko went to the United States and Irwin Wiśniewski arrived to Poland²⁴. This type of exchange significantly influenced the training and organizational view of this discipline and in May 1967, the Department of Training (Polish: *Wydział Szkoleniowy*), which dealt with methodical and research matters of female and male basketball, was established in place of

¹⁹ XIII Mistrzostwa Europy mężczyzn, s. 59.

²⁰ PS, 1963 nr 128–133; „Koszykówka”, 1988 nr 3, s. 2–6.

²¹ PS, 1964 nr 141–143

²² J. Mikułowski: *Sprawozdanie z obserwacji XIV ME.* „Materiały Szkoleniowe PZKosz”, 1965 z. 1, s. 16; PS, 1965 nr 64–70.

²³ PS, 1967 nr 66, 70, 71.

²⁴ J. Łysakowski, W. Zagórski: Pierwsze tournée polskich koszykarzy po USA. „Sport Wyczynowy”, 1966 nr 4, s. 49; PS, 1966 nr 4.

the Training Commission. The chairman of this body was W. Kłyszejko, and since 17 April 1969 – M. Mochnacki²⁵. Since 1968, the appointed department also began to grant professional titles of trainers via physical education universities. Class II coach could be promoted to class I trainer, and this one in turn to a special class trainer. In addition to coaching titles, degrees of sports instructors and youth sports organizers were also introduced²⁶. The first special class coaches were: B. Bartosiewicz, W. Maleszewski, J. Mikułowski, M. Mochnacki, Z. Olesiewicz and W. Zagórski. The last one, became a coach of the Polish basketball men's national team, which after playing a few qualifying tournaments took part in the Olympic Games²⁷. Finally, in the final classification, Poles took 6th place²⁸.

Similarly, female national team successively achieved higher and higher places in championship competitions. In August 1968 in Messina, Poles participated in XI European Championships, which had been preceded by eliminations in Gliwice. In the EC finals, Poles (defeats with Yugoslavia 47:59 and the USSR 55:92, victories with Belgium 54:43, Italy 38:37, GDR 58:50 and Bulgaria 64:57) took 3rd place.

Photo 3. Szczecin 1972 – match between Poland and Ukraine.

Higher and higher level of the national team significantly influenced the perception of Polish trainers. Until 1970, the total amount of trainers in Poland was 531²⁹. An innovative method of playing – at that time – drew the attention of the FIBA training department, which resulted in the lectures of the coach W. Zagórski in the first international FIBA course for basketball coaches conducted in Macolin (Switzerland) in June 1970³⁰. Above actions caused that on the day 24 September 1971, the Prime Minister appointed the Government and Party Commission for the mass physical culture and professional sports in order to evaluate and present proposals for structural changes. The result of the Commission's works was to prepare guidelines from the Politburo of the Polish United Workers' Party (hereinafter: PUWP) for the development program of physical culture and the resolution of the Council of Ministers on

²⁵ Komunikat PZKosz, 1969 nr 63, s. 5; 1973 nr 74, s. 8.

²⁶ Komunikat PZKosz, 1970 nr 69, s. 6; 1973 nr 75, s. 23.

²⁷ J. Rajkowska, E. Tobolewska (red.): *Igrzyska stare jak świat*. Warszawa 1976, s. 125.

²⁸ M. Ozga: *Reprezentacja Polski na Igrzyskach XIX Olimpiady*. „Sport Wyczynowy”, 1969 nr 1, s. 8.

²⁹ J. Rajkowska (red): *Księga sportu polskiego 1944–1974*. Warszawa 1975, s. 574. *Wychowanie Fizyczne i Sport*, 1979 nr 1, s. 182.

³⁰ PS, 1970 nr 79.

the further development of physical culture. During the realization of 6th PUWP meeting's resolution, the Politburo considered, in January 1973, issues related to the development of physical culture and health care. In the result, the Politburo adopted the "resolution about the physical culture development program". In order to ensure appropriate conditions for the further sustainable development of physical culture and certified sports, an integrated sports management system was introduced³¹.

The aim of improving the development of physical culture and qualified dispute, the Council of Ministers, by the resolution No. 85 dated 6 April 1973, obliged the Chairman of the Central Committee of Physical Culture and Tourism (hereinafter: CCPCT) to establish a separate unit for sports. To develop the concept of specific organizational solutions, CCPCT created a departmental commission for the reform of qualified sport, which main task was to supervise all organizational and sports activities under the name of the Polish Sport Federation (Polish: *Polska Federacja Sportu*), which was established on 12 June 1973³².

The new structure in the management of qualified Polish sport required extensive organizational and legislative actions. Initially, these actions were realized by a team of several people operating at the Agency of Polish Olympic Committee, which approved statutes of: Federation, Polish Sports Associations, Voivodeship Sports Federations (hereinafter: VSF) and regulations of particular sport sections³³. At the time of Polish Sport Federation's establishment, it composed of 28 sports associations, which were obliged to sign a declaration, including the PBA and all sports clubs that participated in the national system of a supra-powiat level. Similar activities occurred at the voivodeship levels. In the period from 1 July 1973 to 31 December 1973, the Polish Sport Federation (hereinafter: PSF) established 18 Voivodeship Sport Federations that adopting the PSF's statute become its members. Further organizational changes took place on 31 December 1973, when District Sport Associations (hereinafter: DSA) were resolved and deleted from the list of associations' registers. Their tasks were taken over by specialized sections functioning within the VSF. Federation at the central level consisted of Polish Sports Associations (hereinafter: PSA) and voivodeship federations and at the voivodeship level, the Federation was formed by DSA and sports clubs operating in the field of qualified sport³⁴.

This organization of system in Poland caused the dependence of all activities on a supervising unit and provided a central management of the qualified sport³⁵. All programs and directions of disciplines' development, including basketball, previously created in Associations, were centralized. PSF also took a complete control over the training, financing, supplying of Associations in sports equipment, realization of personnel policy and coordinating the activities of PSA representatives in international organizations. Additionally, it took over the organization of central events, as well as realization of a PSA's central administration. Federation as an entity, subordinated to the CCPCT in order to smooth functioning, started to create voivodeship departments that had to oversee the organization and functioning of district sports associations, including PBA³⁶.

³¹ Archiwum Akt Nowych w Warszawie (cyt. AAN), Polska Federacja Sportu (cyt. PFS), sygn. 2/1. Prezes Polskiej Federacji Sportu. Materiały w sprawie powołania PFS, Warszawa 1973, s. 1–2; zob. L. Szymański (red.): *Ze studiów nad modelem kultury fizycznej w Polsce Ludowej 1944–1980*. Wrocław 1996.

³² AAN, PFS, sygn. 2/8. Ocena działalności PFS za okres 12.08.1973–31.03.1975, s. 1–2; sygn. 2/17. Sprawozdanie z działalności organów statutowych i biura związku PFS za lata 1973–1978, s. 2.

³³ AAN, PFS, sygn. 2/17. Sprawozdanie z działalności organów statutowych i biura związku PFS za lata 1973–1978, s. 26.

³⁴ AAN, PFS, sygn. 2/3. Prezes Polskiej Federacji Sportu. Stan i struktura organizacyjna PFS – schemat organizacyjny, s. 4, 53.

³⁵ *Księga sportu polskiego 1944–1974*. Warszawa 1975, s. 108–109.

³⁶ AAN, PFS, sygn. 2/1. Prezes Polskiej Federacji Sportu. Materiały w sprawie powołania PFS, Statut Polskiej Federacji Sportu, k. 14, 21, 23.

On the basis of numerous consultations with sport associations and regional departments, the Federation Board developed the first long-term “qualified sport development program for the years 1974-1990”. Initially, this program was out of date, because of the introduction of a new administrative system in Poland in 1975 and financial reasons³⁷. This program was an evidence of far-reaching works on directions and development of Polish sports, which were introduced in 1976 on the basis of 49 voivodeships’ plans³⁸.

In the first year, the activity of PSF was mainly directed on structural issues, and in 1974, the main objective was the activity of selected associations. Year 1975 was largely devoted to supply in sports equipment and organization of medical care³⁹. Such activity caused the retention of sports development, including basketball. Another limitation was poor results on earlier European events, which resulted in restrictions of the discipline’s funding. Proof of this was the lack of participation of Polish team in European competitions. Polish representation played only qualifying games for the European Championships and World Championships⁴⁰. In connection with this situation, the activity of Polish Basketball Association was dependent on PSF⁴¹.

Despite the situation in the PBA, there was an activity around creating conditions for building basketball in Poland and beyond its borders, since only long-term actions gave a chance to perspective development of basketball in Poland in the form of training and educational work and preparation of the national team to the European Championships and the Olympic Games. This trend was characteristic in the years 1973-1976⁴². A series of activities and actions concerning the development and dissemination of basketball were visible in schools. This discipline was introduced to the obligatory program of physical education in primary schools and since 1974 – in agricultural schools. There was stronger cooperation with the School Sports Association (hereinafter: SSA) and the Academic Sports Association (hereinafter: ASA). In 1975, the mini-basketball was introduced to the physical education program. As a result of this project, the interest in this discipline greatly increased in many districts in Poland⁴³. Unfortunately, the economic crisis arose in the first half of the seventies resulted in the suspension of new investments. This situation caused that a greater attention began to be paid to the renovation of existing buildings, and initiated projects were limited⁴⁴.

In the years 1973-1976 in order to maintain the popularity of this discipline, the central league system was reformed by entering the tournament matches. Furthermore, a long-term program was worked out in the development of basketball in the national physical education plan in Poland. It provided the establishment of a PBA’s regional delegation in each voivodeship⁴⁵. In addition to these actions in order to increase the popularity of the discipline, the cooperation with sports press editorial offices concerning the selection of the most popular sportsman and sportswoman in the league.

In the years 1976-1989, the Polish sport undergone a series of reorganization. This fact, beyond the negative effects on social and central management of the sports movement, has

³⁷ SA GKKFiT, Departament Sportu. Program rozwoju sportu kwalifikowanego na lata 1974–1990.

³⁸ AAN, PFS, sygn. 2/17. Działalność biura Zarządu Polskiej Federacji Sportu w okresie od 01.09.1973 do 31.12.1974 roku, s. 16.

³⁹ Tamże, s. 4–6.

⁴⁰ AAN, PFS, sygn. 2/8. Ocena działalności PFS za okres 12.08.1973–31.03.1975, s. 1–3.

⁴¹ Dowodem tego był Aneks do Sprawozdania z działalności PZKosz za okres 27.04.1969–31.03.1973, obejmujący dane za okres od 01.04.1973 do 15.10.1973 roku, który był przeznaczony dla PFS i przedstawiony na X Walnym Zjeździe Sprawozdawczo-wyborczym w dniu 21.12.1973 roku.

⁴² Składnica Akt Polskiego Związku Koszykówki (cyt. SA PZKosz), Sprawozdanie z działalności za lata 1973–1976. Warszawa 1976, s. 1–2

⁴³ Tamże, s. 3.

⁴⁴ J. Gaj, K. Hądzelek: *Dzieje kultury fizycznej w Polsce*. Poznań 1997, s. 201.

⁴⁵ Tamże, s. 9–10.

adversely affected the development of basketball in all its aspects⁴⁶. As a result of this situation, PBA lost the full ability to conduct activities in the field of development of this discipline what caused among other things: continuous changes in match system in the years 1976-1978, the lack of constancy of match time and interference of the central and club training course⁴⁷. Finally, the progress, mainly on the unification and stabilization section of the nationwide match system, was marked in 1979.

This was possible after the dissolution of the Polish Sports Federation, which took place in 1978. Then the function of PFS was taken over by the Competitive Sport Department of the Physical Culture and Sports Central Committee (hereinafter: CSDPCSCC)⁴⁸. The PFS's solution did not entail the liquidation of VSF primarily for political and personal nature⁴⁹. Previously developed training plans for all national teams, as well as a long-term system of this discipline's reconstruction in Poland, have been thwarted after the introduction of the state of emergency in 1980. Years 1980-1984 were an exceptionally difficult period by the limitation of financial resources by the CSDPCSCC. Insulation of Poland in some areas of sporting activity forced the resignation of a number of actions and changes in the concept of activities what damper the realization of previous plans. No participation of the national team in strongly represented international tournaments and an absence in the European Cup caused that the development of basketball was not possible. Additionally, global trends of the discipline were significantly reduced what in the Polish economic situation resulted in a huge training and organizational backlogs.

In 1981, the Polish Basketball Association launched the "Summer with basketball" program⁵⁰ in order to propagate this discipline. The aim of this project was to help in training of talented young people from small local centers and retraining of instructors in order to standardize the education program. An additional factor was to prepare young people to the representation of national teams in European Championships, World Championships and Olympic Games⁵¹. Subsequent years 1984-1988 were focused mainly on training of junior, elder junior and senior national teams to rebuild serious training backlogs incurred in previous years⁵².

In 1988, the unfavorable economic situation in Poland significantly influenced the difficulties in the clubs' functioning. Then the main task was to prevent the reduction of the number of basketball sections and maintain the existing number of teams in the national, macro-regional and district match systems. In these difficult conditions, regional authorities of the national administration commonly collected whole clubs and sections functioning at the workplaces along with the entire structure and employed workers. Consequently, already existing negative phenomena in the form of a commercial approach to sport (even in the youngest adepts) in the professional sport significantly deepened.

The early nineties was another period of structural and organizational transformations in Poland and the adaptation to operate under new conditions⁵³. Political changes in Poland were initiated by the first post-war free elections on 4 June 1989. Political transformation involved socio-economic consequences and the process of transformation continues uninterruptedly.

⁴⁶ SA PZKosz, Ocena działalności poszczególnych Wydziałów PZKosz w latach 1978–1979. Warszawa 1979, s. 2.

⁴⁷ SA PZKosz, Sprawozdanie z działalności PZKosz za lata 1973–1976. Warszawa 1976, s. 38.

⁴⁸ L. Szymański: Parlament polski wobec problemów kultury fizycznej 1944–1980. Z. 21, Wrocław 1990, s. 133.

⁴⁹ L. Gondek: *Kultura fizyczna w Polsce 1944–1984*. Gdańsk 1986, s. 72–73.

⁵⁰ E. Surówka: Lato z koszykówką. „Koszykówka”, 1988 nr 1, s. 30.

⁵¹ SA PZKosz, Ocena działalności PZKosz w 1984 roku. Realizacja planu szkoleniowo-sportowego we wszystkich kategoriach wiekowych, s. 2, 38, 39.

⁵² SA PZKosz, Ocena działalności i realizacji zadań sportowych zaplanowanych na 1988 rok, s. 1–3.

⁵³ B. Ryba: *Finansowanie kultury fizycznej w Polsce w okresie transformacji od gospodarki planowej do rynkowej*. (W:) L. Szymański (red.): *Z najnowszej historii kultury fizycznej w Polsce*. Wrocław 1993, s. 281.

REFERENCES

SOURCES

1. Departament Sportu. Program rozwoju sportu kwalifikowanego na lata 1974–1990.
2. Działalność biura Zarządu Polskiej Federacji Sportu w okresie od 01.09.1973 do 31.12.1974.
3. J. Mikułowski: *Sprawozdanie z obserwacji XIV ME*. „Materiały Szkoleniowe PZKosz”, 1965.
4. Komunikat PZKosz, 1959 nr 25; 1969 nr 63; 1970 nr 69; 1973 nr 74, 75.
5. Komunikat PZPR, Kraków 1945, nr 2.
6. Ocena działalności i realizacji zadań sportowych zaplanowanych na 1988 rok.
7. Ocena działalności PFS za okres 12.08.1973–31.03.1975, s. 1–2; sygn. 2/17.
8. Sprawozdanie z działalności organów statutowych i biura związku PFS za lata 1973–1978.
9. Ocena działalności PFS za okres 12.08.1973–31.03.1975.
10. Ocena działalności poszczególnych Wydziałów PZKosz w latach 1978–1979. Warszawa 1979.
11. Ocena działalności PZKosz w 1984 roku. Realizacja planu szkoleniowo-sportowego we wszystkich kategoriach wiekowych.
12. Prezes Polskiej Federacji Sportu. Materiały w sprawie powołania PFS, Warszawa 1973.
13. Prezes Polskiej Federacji Sportu. Materiały w sprawie powołania PFS, Statut Polskiej Federacji Sportu.
14. Prezes Polskiej Federacji Sportu. Stan i struktura organizacyjna PFS – schemat organizacyjny.
15. Sprawozdanie z działalności organów statutowych i biura związku PFS za lata 1973–1978.
16. Sprawozdanie z działalności za lata 1973–1976. Warszawa 1976.

LITERATURE

1. J. Gaj, K. Hądzelek: *Dzieje kultury fizycznej w Polsce*. Poznań 1997.
2. L. Gondek: *Kultura fizyczna w Polsce 1944–1984*. Gdańsk 1986.
3. J. Rajkowska (red): *Księga sportu polskiego 1944–1974*. Warszawa 1975.
4. J. Rajkowska, E. Tobolewska (red.): *Igrzyska stare jak świat*. Warszawa 1976.
5. L. Szymański: *Parlament polski wobec problemów kultury fizycznej 1944–1980*. Wrocław 1990.
6. L. Szymański (red.): *Z najnowszej historii kultury fizycznej w Polsce*. Wrocław 1993.
7. L. Szymański (red.): *Ze studiów nad modelem kultury fizycznej w Polsce Ludowej 1944–1980*. Wrocław 1996.
8. S. Wiśniowski: *Mistrzostwa Polski*. b.r.
9. XIII Mistrzostwa Europy mężczyzn.
10. „Koszykówka”, 1957 nr 4, 5.; 1988 nr 1; 1988 nr 3.
11. „Kultura Fizyczna”, 1955 nr 3.
12. „Przegląd Sportowy”, 1950 nr 3; 1945 nr 29; 1954 nr 87; 1957 nr 154; 1963 nr 128–133; 1964 nr 141–143; 1965 nr 64–70; 1966 nr 4; 1967 nr 66, 70, 71; 1970 nr 79.
13. „Sport Wyczynowy”, 1966 nr 4; 1969 nr 1.
14. „Sport”, 1950 nr 32.
15. „Sztandar Ludu”, maj 1946.
16. „Wychowanie Fizyczne i Sport”, 1979 nr 1; 1997 nr 2.

KIERUNKI ROZWOJU KOSZYKÓWKI W POLSCE W LATACH 1945 – 1989

Paweł LENIK

Wydział Wychowania Fizycznego, Uniwersytet Rzeszowski, Rzeszów, Polska

Key words:

- koszykówka,
- Polska,
- Polski Związek Koszykówki.

Abstract:

Niniejszy artykuł przedstawia rozwój koszykówki w Polsce a także czynniki, które wpłynęły na sytuację dyscypliny. Pokazano również osiągnięcia kadr narodowych. Ponadto ujęto okoliczności gospodarczo-polityczne warunkujące przemiany sportu polskiego.

Tragedia wrześniowych 1939 roku przekreśliła wszelkie plany na długie lata. Z chwilą zakończenia działań wojennych zaczęto odbudowywać polską gospodarkę, kulturę a także sport. Była to żywiołowa działalność o patriotyzm charakterze. Odtworzenie polskiego sportu rozpoczęto od reaktywowania klubów sportowych, a w dalszej kolejności związków sportowych. Z dniem 17 marca 1945 roku pierwszym, który ponownie wznowił swoją działalność, był Okręgowy Związek Piłki Ręcznej w Częstochowie⁵⁴. W następnych miesiącach reaktywowano kolejne Okręgowe Związki Piłki Ręcznej (dalej: OZPRęcz): a były to krakowski, lubelski, poznański i warszawski (ten ostatni zamierzał przystąpić do odbudowy koszykówki w Warszawie przez odrodzenie Polskiego Związku Piłki Ręcznej – dalej PZPRęcz.). Do 1948 roku przy gimnazjach i szkołach zawodowych oraz większych szkołach podstawowych powstawały Szkolne Koła Sportowe (dalej: SKS), a w dużych miastach Międzyszkolne Kluby Sportowe (dalej: MKS). Pierwszą w kraju szkolną sekcję koszykówki założono przy MKS w Lublinie⁵⁵.

Doskonaleniem i kształceniem trenerów w Polskim Związku Piłki Ręcznej od 1945 roku zajmował się Wydział Sportowo-Wyszkoleniowy, który nadawał stopnie trenera i instruktora. Pierwszymi trenerami koszykówki po wojnie byli Zygmunt Nowak i Mieczysław Piotrowski z Krakowa oraz Władysław Twardo z Warszawy⁵⁶.

Z dniem 12 września 1945 roku PZPRęcz. wznowił swoją działalność z tymczasową siedzibą w Krakowie. Powyższe działania pozwoliły na pełną koordynację istniejących już okręgowych jednostek a także ujednoczenie systemu rozgrywek w poszczególnych okręgach. Celem rozwoju dyscypliny w 1946 roku władze Związku zorganizowały pierwsze po wojnie Mistrzostwa Polski (dalej: MP) w koszykówce mężczyzn. W wyniku eliminacji z poszczególnych okręgów do finału zakwalifikowały się drużyny Kolejarskiego Klubu Sportowego Poznań (dalej: KKS), Klubu Sportowego (dalej: KS) „Warta” Poznań oraz KS „Społem” Warszawa i KS „Cracovia”. W końcowej punktacji I miejsce zdobył KKS Poznań, wyprzedzając KS „Cracovia”⁵⁷. W następnym roku mistrzem Polski został Akademicki Zespół Sportowy z Warszawy. W 1948 roku powołano ogólnopolską ligę, która składała się początkowo z 9 zespołów. Taka decyzja wpłynęła na zwiększenie zainteresowania dyscypliną⁵⁸.

⁵⁴ XIII Mistrzostwa Europy mężczyzn. Wrocław 1963 s. 72.

⁵⁵ W. Winkiel: „Sztandar Ludu”, maj 1946, s. 15.

⁵⁶ „Przegląd Sportowy” (dalej: PS), 1950 nr 3.

⁵⁷ Komunikat PZPRęcz, Kraków 1945, nr 2.

⁵⁸ S. Wiśniowski: *Mistrzostwa Polski*, s. 31.

PZPRęcz był najwyższą władzą w sprawach odnoszących się do piłki ręcznej, koszykowej i siatkowej. Był członkiem Federation Internationale de Basketball (dalej: FIBA), Związku Polskich Związków Sportowych (dalej: ZPZS), Polskiego Komitetu Olimpijskiego (dalej: PKOl) i zajmował się wyłącznie amatorskim sportem. Do PZPRęcz mogły należeć kluby oraz sekcje gier sportowych klubów, stowarzyszeń wychowania fizycznego i innych organizacji społecznych w Polsce. Takie koneksje wpłynęły na propagowanie gier zespołowych w tym koszykówki na różnych płaszczyznach życia społecznego.

W dniu 18 listopada 1945 roku odbyło się w Krakowie pierwsze po wojnie Walne Zebranie PZPRęcz. przy udziale delegatów z poszczególnych okręgów⁵⁹, co stanowiło podstawę do dalszego rozwoju. Kolejne zarządy wkładały ogrom pracy, aby zorganizować i wznowić rozgrywki o mistrzostwo Polski a także rozpocząć pracę szkoleniową z młodzieżą. W związku z tym, uchwałą zarządu z dnia 21 grudnia 1948 roku została zmieniona nazwa z Polskiego Związku Piłki Ręcznej na Polski Związek Koszykówki, Siatkówki i Szczypiorniaka (dalej: PZKSS). Był to pierwszy etap na drodze do rozdzielenia Związku na trzy odrębne jednostki organizacyjne zajmujące się poszczególnymi dyscyplinami sportu: koszykówką, siatkówką, szczypiorniakiem.

W dniu 20 sierpnia 1950 roku na walnym zebraniu PZKSS został zatwierdzony nowy system rozgrywek. Utworzono I ligę kobiet, II ligę mężczyzn, wprowadzono MP junierek i juniorów. Liga juniorów miała w przyszłości zagwarantować szybsze podnoszenie poziomu koszykówki w Polsce⁶⁰. Z dniem 22 kwietnia 1951 roku, w związku ze zmianą struktury polskiego sportu oraz przeprowadzeniem akcji rozwiązania związków sportowych powołano sekcję sportowych komitetów kultury fizycznej. Dzięki takim decyzjom powołano Sekcję Koszykówki, Siatkówki i Szczypiorniaka, a przewodniczącym został Zygmunt Nawrocki. Nowo powołane władze rozpoczęły szeroko zakrojony projekt przygotowań polskich reprezentacji do Mistrzostw Europy (dalej: ME). Niestety 12 lat przerwy w występach polskiej reprezentacji kobiet w ME pokazały, iż koszykarki dzieli duża różnica wyszkolenia w stosunku do czołówki europejskiej. W związku z tym w IV ME w 1954 roku w Belgradzie polki nie brały udziału. Okres wykorzystano na staranne przygotowania do kolejnych mistrzostw, które odbyły się w 1956 roku w Pradze, gdzie Polki zajęły tam 5 miejsce.

Fot 1. Pierwsza piątka KKS Polonii Warszawa - wicemistrzów Polski z 1954
(W. Zagórski, J. Sterenga, S. Złotkiewicz, J. Nowak, W. Wawro)

⁵⁹ PS, 1945 nr 29.

⁶⁰ „Sport”, 1950 nr 32.

Z chwilą powstania Sekcji Koszykówki, Siatkówki i Szczypiorniaka w miejsce Rady Wyszkoliowej powołano Radę Trenerów, która trzy lata później została podzielona na samodzielne oddziały: żeński, męski i metodyczno-naukowy⁶¹. Do zadań Rady Trenerów należało opracowanie planów szkoleniowych na różnych poziomach przygotowania technicznego. W skład Rady nie mogli wchodzić trenerzy prowadzący kadrę narodową. Rada działała do czasu przekształcenia Sekcji w Związek⁶².

Stały rozwój koszykówki, siatkówki i piłki ręcznej spowodował powołanie oddzielnych sekcji dla poszczególnych dyscyplin. Po takim podziale rozpoczęła się ożywiona działalność, wzrosła liczba działaczy, trenerów i sędziów⁶³. Kilkuletnie starania w zakresie rozwoju i popularyzacji dyscypliny spowodowały, że na dzień 31 grudnia 1956 roku zarejestrowano 1490 sekcji. Olbrzymia popularność koszykówki, sprawiła iż w październiku tego samego roku Prezydium Sekcji podjęło uchwałę przygotowującą powstanie Polskiego Związku Koszykówki (dalej: PZKosz)⁶⁴. W konsekwencji w dniu 28 kwietnia 1957 roku w Warszawie Plenum Sekcji Piłki Koszykowej powołało jednogłośnie PZKosz z siedzibą w stolicy⁶⁵. Tymczasowy zarząd PZKosz uchwałą z dnia 9 maja 1957 roku⁶⁶ zobowiązał wszystkie istniejące sekcje koszykówki do powołania Okręgowych Związków Koszykówki (dalej: OZKosz) i objął swoim zasięgiem działań obszar jednego lub kilku powiatów. Kolejny walny zjazd odbył się dnia 6 października 1957 roku a obok wielu spraw porządkowych i regulaminowych istotną rzeczą było powołanie II ligi koszykówki kobiet oraz wprowadzenie nowych przepisów zgodnych z FIBA⁶⁷.

Kilkuletnia praca szkoleniowa oraz dobre wyniki polskich reprezentacji w rozgrywkach mistrzowskich wpłynęła na dynamiczny rozwój koszykówki w kraju. W konsekwencji powyższych działań w dniach 9–18 maja 1958 roku FIBA przyznała Polsce organizację VI ME. Impreza została przeprowadzona w Łodzi, gdzie dziesięć drużyn podzielono na trzy grupy eliminacyjne. Polska w swojej grupie rywalizowała z Holandią (81:32), Jugosławią (67:47) i Węgrami (56:40), które pokonała. Pozwoliło to zająć pierwsze miejsce w grupie i zagrać w finałach o lokaty od 1 do 6. W końcowej klasyfikacji koszykarki zajęły 5 miejsce⁶⁸.

Jednym z najważniejszych priorytetów Związku była szeroka popularyzacja dyscypliny na wielu płaszczyznach. Szeroki wachlarz działań promocyjnych spowodował, że do końca 1958 roku koszykówkę uprawiało w Polsce już ponad 8 tysięcy zawodniczek i zawodników zrzeszonych w 357 klubach. W celu podniesienia poziomu sportowego młodzieży uczącej się, zarządzeniem Głównego Komitetu Kultury Fizycznej (dalej: GKKF), Ministerstwa Oświaty i Centralnego Urzędu Szkolnictwa Zawodowego (dalej: CUSZ) w dniu 21 listopada 1953 roku utworzono młodzieżowe szkoły sportowe, i w dwa lata później (1955 roku) na terenie kraju istniały już 24 tego rodzaju ośrodki, które realizowały program szkoleniowy w zakresie koszykówki i innych dyscyplin sportowych⁶⁹.

Na przestrzeni dziesięciu lat polskie reprezentacje seniorskie wielokrotnie uczestniczyły w finałowych rozgrywkach ME a także w 1960 roku w IO. Systematyczny progres kadr narodowych spowodował szeroką popularyzację koszykówki wśród młodzieży a działalność władz PZKosz w strukturach FIBA pokazała, silną pozycję koszykówki w kraju czego efektem było przyznanie Polsce organizacji ME w 1963 roku. W dniach 4–6 października tego roku w stolicy Dolnego „Śląska” – Wrocławiu – odbyły się XIII Mistrzostwa Europy. Ze

⁶¹ PS, 1954 nr 87.

⁶² „Wychowanie Fizyczne i Sport”, 1997 nr 2, s. 114.

⁶³ XIII ME mężczyzn. Wrocław 1963, s. 72.

⁶⁴ T. Ujma: *Organizujemy PZKosz*. „Koszykówka”, 1957 nr 4.

⁶⁵ XIII ME mężczyzn. Wrocław 1963, s. 72.

⁶⁶ T. Ujma: *Powstał PZKosz*. „Koszykówka”, 1957 nr 5.

⁶⁷ PS, 1957 nr 154.

⁶⁸ Komunikat PZKosz, 1959 nr 25, s. 18.

⁶⁹ J. Borowski: *O działalności młodzieżowych szkół sportowych*. „Kultura Fizyczna”, 1955 nr 3, s. 218.

względu na coraz większe zainteresowanie udziałem w ME, FIBA wprowadziła ograniczenia ilościowe reprezentacji biorących udział w turnieju. Począwszy od tych mistrzostw liczba wynosiła 16 drużyn. Równocześnie postanowiono, że automatyczne kwalifikacje uzyska 6 najlepszych drużyn z poprzednich mistrzostw⁷⁰. Polska reprezentacja okazała się doskonale przygotowana, demonstrowała wysokie umiejętności techniczne i taktyczne zadziwiając fachowców tej dyscypliny. Dzięki dobrej grze Polacy zajęli drugie miejsce zdobywając tytuł wicemistrzów Europy za ZSRR, a przed Jugosławią, Węgrami i Bułgarią. Był to największy sukces koszykarzy w dziejach tej dyscypliny⁷¹. W kolejnych latach występy polskiej reprezentacji na IO – 1964 (6 miejsce)⁷² a także ME – 1965 (3 miejsce), 1967 (3 miejsce) okazały się dużym sukcesem co przełożyło się na olbrzymi wzrost popularności tej dyscypliny wśród młodzieży⁷³. Znakomite wyniki polskiej męskiej reprezentacji spowodowały udział koszykarzy w mistrzostwach świata w 1967 roku w Urugwaju. Koszykarze po bardzo dobrym turnieju zajęli 5 miejsce – co było największym sukcesem w historii męskiej koszykówki⁷⁴.

Fot. 2. Reprezentacja Polski w koszykówce – wicemistrzowie Europy. Wrocław 1963.

W celu pogłębienia wiedzy z zakresu piłki koszykowej na przełomie 1963 i 1964 roku na trzymiesięczny pobyt do Stanów Zjednoczonych wyjechał trener Witold Zagórski. W 1965 roku taki sam staż odbył Jan Mikułowski. Rok później, na zasadzie wymiany szkoleniowców, do USA wyjechał W. Kłyszejko, a do Polski przyjechał Irwin Wiśniewski⁷⁵. Tego typu wymiana znacząco wpłynęła na pogląd szkoleniowy i organizacyjny dyscypliny i w maju 1967 roku w miejsce Komisji Szkoleniowej powołano Wydział Szkoleniowy, który zajmował się sprawami metodyczno-badawczymi koszykówki żeńskiej i męskiej. Przewodniczącym został W. Kłyszejko, a od 27 kwietnia 1969 roku, M. Mochnacki⁷⁶. Powołany wydział od 1968 roku rozpoczął również przyznawać tytuły zawodowe trenerów, które nadawały uczelnie wycho-

⁷⁰ XIII Mistrzostwa Europy mężczyzn, s. 59.

⁷¹ PS, 1963 nr 128–133; „Koszykówka”, 1988 nr 3, s. 2–6.

⁷² PS, 1964 nr 141–143

⁷³ J. Mikułowski: *Sprawozdanie z obserwacji XIV ME*. „Materiały Szkoleniowe PZKosz”, 1965 z. 1, s. 16; PS, 1965 nr 64–70.

⁷⁴ PS, 1967 nr 66, 70, 71.

⁷⁵ J. Łysakowski, W. Zagórski: *Pierwsze tournée polskich koszykarzy po USA*. „Sport Wyczynowy”, 1966 nr 4, s. 49; PS, 1966 nr 4.

⁷⁶ Komunikat PZKosz, 1969 nr 63, s. 5; 1973 nr 74, s. 8.

wania fizycznego. Trener II klasy mógł awansować na trenera I klasy, a ten z kolei do klasy specjalnej. Oprócz tytułów trenerskich wprowadzono również stopień instruktorów sportu i młodzieżowego organizatora sportu⁷⁷. Pierwszymi trenerami klasy specjalnej zostali: B. Bartosiewicz, W. Maleszewski, J. Mikułowski, M. Mochnacki, Z. Olesiewicz i W. Zagórski. Ten ostatni został selekcjonerem polskiej reprezentacji mężczyzn, która po rozegraniu kilku turniejów eliminacyjnych wzięła udział w IO⁷⁸. Ostatecznie w końcowej klasyfikacji koszykarze zajęli szóste miejsce⁷⁹.

Podobnie żeńska reprezentacja sukcesywnie uzyskiwała coraz wyższe lokaty w rozgrywkach mistrzowskich. W sierpniu 1968 roku w Massynie Polki wzięły udział w XI ME, które były poprzedzone eliminacjami w Gliwicach. W ścisłym finale ME polki (przebrane mecze z Jugosławią 47:59 i ZSRR 55:92, przy zwycięstwach nad Belgią 54:43, Włochami 38:37, NRD 58:50 i Bułgarią 64:57) zajęły trzecie miejsce.

Fot. 3. Szczecin 1972 – mecz Polska – Ukraina.

Coraz wyższy poziom reprezentacji znacząco wpłynął na postrzeganie polskich szkoleniowców, których do 1970 roku wyszkolono w liczbie 531⁸⁰. Innowacyjny sposób gry – jak na tamte czasy – zwrócił uwagę władz pionu szkoleniowego FIBA, czego efektem był wykład trenera W. Zagórskiego w pierwszym międzynarodowym kursie FIBA dla trenerów koszykówki przeprowadzonym w czerwcu 1970 roku w Macolin w Szwajcarii⁸¹. Powyższe działania spowodowały, że w dniu 24.09.1971 roku prezes Rady Ministrów powołał Komisję Rządowo-Partyjną do spraw masowej kultury fizycznej i sportu wyczynowego celem dokonania oceny i przedstawienia propozycji zmian strukturalnych. Efektem prac Komisji było przygotowanie wytycznych Biura Politycznego KC Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej (dalej: PZPR) do programu rozwoju kultury fizycznej oraz uchwały Rady Ministrów w sprawie dalszego rozwoju kultury fizycznej. Realizując Uchwałę VI Zjazdu PZPR Biuro Polityczne KC rozpatrzyło w styczniu 1973 roku zagadnienia związane z rozwojem kultury fizycznej i zdrowotnej, czego wynikiem było podjęcie przez Biuro Polityczne „Uchwały w sprawie programu rozwoju kultury fizycznej”. W celu zapewnienia odpowiednich warunków

⁷⁷ Komunikat PZKosz, 1970 nr 69, s. 6; 1973 nr 75, s. 23.

⁷⁸ J. Rajkowska, E. Tobolewska (red.): *Igrzyska stare jak świat*. Warszawa 1976, s. 125.

⁷⁹ M. Ozga: *Reprezentacja Polski na Igrzyskach XIX Olimpiady*. „Sport Wyczynowy”, 1969 nr 1, s. 8.

⁸⁰ J. Rajkowska (red): *Księga sportu polskiego 1944–1974*. Warszawa 1975, s. 574. Wychowanie Fizyczne i Sport”, 1979 nr 1, s. 182.

⁸¹ PS, 1970 nr 79.

do dalszego stałego rozwoju kultury fizycznej i sportu kwalifikowanego wprowadzono zintegrowany system zarządzania sportem⁸².

Celem usprawniania rozwoju kultury fizycznej i sportu kwalifikowanego Rada Ministrów Uchwałą nr 85 z dnia 06.04.1973 roku zobowiązała przewodniczącego Głównego Komitetu Kultury Fizycznej i Turystyki (dalej: GKkFiT) do powołania odrębnej jednostki do spraw sportu. Dla opracowania koncepcji konkretnych rozwiązań organizacyjnych GKkFiT utworzył resortową komisję do spraw reformy sportu kwalifikowanego, której zadaniem było nadzorowanie wszelkich działań o charakterze organizacyjnym i sportowym pod nazwą Polska Federacja Sportu (dalej: PFS), która powstała w dniu 12.06.1973 roku⁸³.

Nowa struktura w zarządzaniu polskim sportem kwalifikowanym wymagała szeroko zakrojonych działań organizacyjno-legislacyjnych. Początkowo prowadził je kilkusobowy zespół działający przy biurze Polskiego Komitetu Olimpijskiego, gdzie zatwierdzano statuty: Federacji, Polskich Związków Sportowych, Wojewódzkich Federacji Sportu (dalej: WFS) oraz regulaminy poszczególnych sekcji sportowych⁸⁴. W momencie powołania PFS w jej skład weszło 28 Związków Sportowych, które zostały zobowiązane do podpisania deklaracji, w tym także PZKosz oraz wszystkie kluby sportowe, które uczestniczyły w państwowym systemie rozgrywek szczebla ponadpowiatowego. Podobne działania nastąpiły na szczeblach wojewódzkich. W okresie od 01.07.1973 do 31.12.1973 roku PFS powołała 18 Wojewódzkich Federacji Sportu, które przyjmując statut PFS stały się jej członkami. Kolejne zmiany organizacyjne nastąpiły z dniem 31 grudnia 1973 roku, w którym to rozwiązano i skreślono z listy rejestrów stowarzyszeń Okręgowe Związki Sportowe. Ich zadania przejęły sekcje specjalistyczne działające przy WFS. Federacja na szczeblu centralnym składała się z Polskich Związków Sportowych (dalej: PZS) i federacji wojewódzkich, a na szczeblu wojewódzkim Federację tworzyły OZS i kluby sportowe prowadzące działalność w zakresie sportu kwalifikowanego⁸⁵.

Powyższa organizacja systemu w Polsce spowodowała uzależnienie wszystkich działań od jednostki nadzorującej i zapewniła centralne kierowanie sportem kwalifikowanym⁸⁶. Wszelkie programy i kierunki rozwoju dyscyplin, w tym koszykówki dotychczas tworzone w Związkach zostały zcentralizowane. PFS przejęła także całkowitą kontrolę nad szkoleniem, finansowaniem, zaopatrywaniem Związków w sprzęt sportowy, prowadzeniem polityki kadrowej, koordynowaniem działalności przedstawicieli PZS w międzynarodowych organizacjach, Dodatkowo przejęła organizację imprez centralnych jak również prowadzenie centralnej administracji PZS. Federacja jako jednostka podlegająca pod GKkFiT celem sprawnego funkcjonowania rozpoczęła tworzenie wojewódzkich oddziałów, które miały nadzorować organizację i funkcjonowanie okręgowych związków sportowych, w tym OZKosz⁸⁷.

Na podstawie licznych konsultacjach ze związkami sportowymi i oddziałami terenowymi Zarząd Federacji opracował pierwszy wieloletni „Program rozwoju sportu kwalifikowanego na lata 1974–1990”. Program ten na początku był nieaktualny ze względu na wprowadzony nowy układ administracyjny kraju w 1975 roku, ale także ze względów finanso-

⁸² Archiwum Akt Nowych w Warszawie (cyt. AAN), Polska Federacja Sportu (cyt. PFS), sygn. 2/1. Prezes Polskiej Federacji Sportu. Materiały w sprawie powołania PFS, Warszawa 1973, s. 1–2; zob. L. Szymański (red.): *Ze studiów nad modelem kultury fizycznej w Polsce Ludowej 1944–1980*. Wrocław 1996.

⁸³ AAN, PFS, sygn. 2/8. Ocena działalności PFS za okres 12.08.1973–31.03.1975, s. 1–2; sygn. 2/17. Sprawozdanie z działalności organów statutowych i biura związku PFS za lata 1973–1978, s. 2.

⁸⁴ AAN, PFS, sygn. 2/17. Sprawozdanie z działalności organów statutowych i biura związku PFS za lata 1973–1978, s. 26.

⁸⁵ AAN, PFS, sygn. 2/3. Prezes Polskiej Federacji Sportu. Stan i struktura organizacyjna PFS – schemat organizacyjny, s. 4, 53.

⁸⁶ *Księga sportu polskiego 1944–1974*. Warszawa 1975, s. 108–109.

⁸⁷ AAN, PFS, sygn. 2/1. Prezes Polskiej Federacji Sportu. Materiały w sprawie powołania PFS, Statut Polskiej Federacji Sportu, k. 14, 21, 23.

wych⁸⁸. Niniejszy program był dowodem daleko idących prac nad kierunkami i rozwojem sportu polskiego, który wprowadzono dopiero w 1976 roku na podstawie planów 49 województw⁸⁹.

W pierwszym roku działalność PFS głównie skierowana była na zagadnienia strukturalne, a w 1974 roku głównym zadaniem była działalność wybranych Związków. Rok 1975 poświęcony był w dużej mierze zaopatrzeniu w sprzęt sportowy i organizację opieki lekarskiej⁹⁰. Taka działalność spowodowała zatrzymanie rozwoju sportu w tym koszykówki. Dodatkowym ograniczeniem były słabe wyniki z wcześniejszych imprez rangi europejskiej, co przełożyło się na ograniczenia w finansowaniu dyscypliny. Dowodem tego było brak udziału polskich drużyn w rozgrywkach europejskich. Rozgrywano jedynie pojedynki eliminacyjne do Mistrzostw Europy i Mistrzostw Świata⁹¹. W związku z powyższą sytuacją działalność Polskiego Związku Koszykówki uzależniona była od PFS⁹².

Pomimo zaistniałej sytuacji w PZKosz prowadzono działalność wokół tworzenia warunków budowania koszykówki w kraju i poza jej granicami. Ponieważ jedynie długofalowe działania dawały szansę perspektywicznego rozwoju koszykówki w Polsce w postaci pracy szkoleniowej i wychowawczej oraz przygotowanie reprezentacji do Mistrzostw Europy i Igrzysk Olimpijskich. Ten trend był charakterystyczny w latach 1973–1976⁹³. Szereg działań i akcji rozwoju i upowszechniania koszykówki było widocznych w szkołach. Dyscyplinę wprowadzono do programu obowiązkowego wychowania fizycznego w szkołach podstawowych, a w 1974 do Szkół Rolniczych. Zacieśniono współpracę ze Szkolnym Związkiem Sportowym (dalej: SZS) i Akademickim Związkiem Sportowym (dalej: AZS). W 1975 roku wprowadzono minikoszykówkę do programu wychowania fizycznego. W wyniku tego przedsięwzięcia znacznie wzrosło zainteresowanie dyscypliną w wielu okręgach w Polsce⁹⁴. Niestety, kryzys gospodarczy powstały w pierwszej połowie lat siedemdziesiątych spowodował wstrzymanie nowych inwestycji. Zaistniała sytuacja spowodowała, iż większą uwagę zaczęto zwracać na remonty istniejących obiektów a rozpoczęte przedsięwzięcia należało ograniczyć⁹⁵.

W latach 1973–1976 w celu utrzymania popularności dyscypliny zreformowano system rozgrywkowy szczebla centralnego przez wprowadzenie rozgrywek turniejowych. Ponadto opracowany został długofalowy program w zakresie rozwoju koszykówki w państwowym planie kultury fizycznej w Polsce, który przewidywał powołanie w każdym województwie okręgowej delegatury PZKosz⁹⁶. Oprócz powyższych działań celem zwiększenia popularności dyscypliny rozpoczęto współpracę z redakcjami prasy sportowej na najpopularniejszego zawodnika i zawodniczkę ligi.

W latach 1976 – 1989 sport polski przeszedł szereg reorganizacji. Fakt ten poza ujemnymi skutkami w zakresie społecznego, centralnego zarządzenia ruchem sportowym, odbił się niekorzystnie na rozwoju koszykówki we wszystkich jej aspektach⁹⁷. W wyniku zaistniałej sytuacji PZKosz utracił pełną możliwość prowadzenia działań w zakresie rozwoju dyscypliny, co wpłynęło między innymi w latach 1976 – 1978 nieustannymi zmianami w systemach roz-

⁸⁸ SA GKKFiT, Departament Sportu. Program rozwoju sportu kwalifikowanego na lata 1974–1990.

⁸⁹ AAN, PFS, sygn. 2/17. Działalność biura Zarządu Polskiej Federacji Sportu w okresie od 01.09.1973 do 31.12.1974 roku, s. 16.

⁹⁰ Tamże, s. 4–6.

⁹¹ AAN, PFS, sygn. 2/8. Ocena działalności PFS za okres 12.08.1973–31.03.1975, s. 1–3.

⁹² Dowodem tego był Aneks do Sprawozdania z działalności PZKosz za okres 27.04.1969–31.03.1973, obejmujący dane za okres od 01.04.1973 do 15.10.1973 roku, który był przeznaczony dla PFS i przedstawiony na X Walnym Zjeździe Sprawozdawczo-wyborczym w dniu 21.12.1973 roku.

⁹³ Składnica Akt Polskiego Związku Koszykówki (cyt. SA PZKosz), Sprawozdanie z działalności za lata 1973–1976. Warszawa 1976, s. 1–2

⁹⁴ Tamże, s. 3.

⁹⁵ J. Gaj, K. Hądzelek: *Dzieje kultury fizycznej w Polsce*. Poznań 1997, s. 201.

⁹⁶ Tamże, s. 9–10.

⁹⁷ SA PZKosz, Ocena działalności poszczególnych Wydziałów PZKosz w latach 1978–1979. Warszawa 1979, s. 2.

grywek, brakiem stałości terminów rozgrywkowych, zakłóceniem toku szkolenia centralnego, jak i klubowego⁹⁸. Dopiero w 1979 roku zaznaczył się postęp głównie na odcinku ujednoczenia i stabilizacji ogólnopolskiego systemu rozgrywkowego. Było to możliwe po rozwiązaniu Polskiej Federacji Sportu, które nastąpiło w 1978 roku. Wówczas funkcję PFS przejął Departament Sportu Wyczynowego Głównego Komitetu Kultury Fizycznej i Sportu (dalej: GKK-FiS)⁹⁹. Rozwiązanie PFS nie pociągnęło za sobą likwidacji WFS głównie ze względów natury polityczno-personalnej¹⁰⁰. Opracowane wcześniej plany szkoleniowe dla wszystkich zespołów narodowych, jak i długofalowy system odbudowy dyscypliny w Polsce zostały zniweczone po wprowadzeniu w 1980 roku stanu nadzwyczajnego. Lata 1980–1984 były wyjątkowo trudnym okresem. Limitowano środki finansowe przez GKKFiS – szczególnie dewizy – izolacja Polski w niektórych obszarach działalności sportowej zmusiła do rezygnacji z szeregu działań oraz zmiany koncepcji poczynań, co utrudniło realizację wcześniejszych zamierzeń. Brak startów reprezentacji w silnie obsadzonych turniejach międzynarodowych, absencja w Pucharze Europy spowodowały, iż rozwój koszykówki nie był możliwy. Dodatkowo światowe trendy dyscypliny znacząco uległy progresji co w sytuacji gospodarczej Polski spowodowało olbrzymie zaległości szkoleniowe i organizacyjne.

W 1981 roku Polski Związek Koszykówki chcąc rozpropagować dyscyplinę rozpoczęła działalność programu „*Lato z koszykówką*”¹⁰¹. Zadaniem projektu była pomoc w szkoleniu utalentowanej młodzieży z małych ośrodków terenowych oraz doszkalanie instruktorów w celu ujednoczenia programów nauczania. Dodatkowym czynnikiem było przygotowanie młodzieży do reprezentowania kadr narodowych w ME, MŚ, IO po politycznej i finansowej destabilizacji Polski¹⁰². Kolejne lata 1984–1988 poświęcono przede wszystkim na szkoleniu reprezentacji junierek i juniorów starszych jak i kadry seniorskiej celem odbudowania znacznych zaległości szkoleniowych powstałych we wcześniejszych latach¹⁰³.

W 1988 roku niekorzystna sytuacja ekonomiczna Polski znacząco wpłynęła na trudności w funkcjonowaniu klubów. Wówczas głównym zadaniem było niedopuszczenie do zmniejszenia liczby sekcji koszykówki oraz utrzymanie dotychczasowej liczby drużyn w systemie rozgrywek w skali krajowej, makroregionalnej i okręgowej. W tak trudnych warunkach nagminnie dochodziło do przekazywania całych klubów i sekcji funkcjonujących przy zakładach pracy wraz z całą strukturą i zatrudnionymi pracownikami do terenowych władz administracji państwowej. W konsekwencji w sporcie wyczynowym znacząco pogłębiły się, już istniejące negatywne zjawiska w postaci handlowego podejścia do sportu nawet już u najmłodszych adeptów.

Początek lat dziewięćdziesiątych był kolejnym okresem przeobrażeń strukturalno-organizacyjnych Polski i przystosowaniem do działalności w nowych warunkach¹⁰⁴. Przemiany ustrojowe w Polsce zapoczątkowane zostały w dniu 4 czerwca 1989 roku pierwszymi w powojennej historii wolnymi wyborami. Transformacja ustrojowa pociągnęła za sobą konsekwencje społeczno-gospodarcze a proces przekształceń trwa nieustannie.

Bibliografia:

Źródła

⁹⁸ SA PZKosz, Sprawozdanie z działalności PZKosz za lata 1973–1976. Warszawa 1976, s. 38.

⁹⁹ L. Szymański: *Parlament polski wobec problemów kultury fizycznej 1944–1980*. Z. 21, Wrocław 1990, s. 133.

¹⁰⁰ L. Gondek: *Kultura fizyczna w Polsce 1944–1984*. Gdańsk 1986, s. 72–73.

¹⁰¹ E. Surówka: *Lato z koszykówką*. „Koszykówka”, 1988 nr 1, s. 30.

¹⁰² SA PZKosz, Ocena działalności PZKosz w 1984 roku. Realizacja planu szkoleniowo-sportowego we wszystkich kategoriach wiekowych, s. 2, 38, 39.

¹⁰³ SA PZKosz, Ocena działalności i realizacji zadań sportowych zaplanowanych na 1988 rok, s. 1–3.

¹⁰⁴ B. Ryba: *Finansowanie kultury fizycznej w Polsce w okresie transformacji od gospodarki planowej do rynkowej*. (W:) L. Szymański (red.): *Z najnowszej historii kultury fizycznej w Polsce*. Wrocław 1993, s. 281.

17. Departament Sportu. Program rozwoju sportu kwalifikowanego na lata 1974–1990.
18. Działalność biura Zarządu Polskiej Federacji Sportu w okresie od 01.09.1973 do 31.12.1974.
19. J. Mikułowski: *Sprawozdanie z obserwacji XIV ME*. „Materiały Szkoleniowe PZKosz”, 1965.
20. Komunikat PZKosz, 1959 nr 25; 1969 nr 63; 1970 nr 69; 1973 nr 74, 75.
21. Komunikat PZPR, Kraków 1945, nr 2.
22. Ocena działalności i realizacji zadań sportowych zaplanowanych na 1988 rok.
23. Ocena działalności PFS za okres 12.08.1973–31.03.1975, s. 1–2; sygn. 2/17.
24. Sprawozdanie z działalności organów statutowych i biura związku PFS za lata 1973–1978.
25. Ocena działalności PFS za okres 12.08.1973–31.03.1975.
26. Ocena działalności poszczególnych Wydziałów PZKosz w latach 1978–1979. Warszawa 1979.
27. Ocena działalności PZKosz w 1984 roku. Realizacja planu szkoleniowo-sportowego we wszystkich kategoriach wiekowych.
28. Prezes Polskiej Federacji Sportu. Materiały w sprawie powołania PFS, Warszawa 1973.
29. Prezes Polskiej Federacji Sportu. Materiały w sprawie powołania PFS, Statut Polskiej Federacji Sportu.
30. Prezes Polskiej Federacji Sportu. Stan i struktura organizacyjna PFS – schemat organizacyjny.
31. Sprawozdanie z działalności organów statutowych i biura związku PFS za lata 1973–1978.
32. Sprawozdanie z działalności za lata 1973–1976. Warszawa 1976.

Literatura

17. J. Gaj, K. Hądzelek: *Dzieje kultury fizycznej w Polsce*. Poznań 1997.
18. L. Gondek: *Kultura fizyczna w Polsce 1944–1984*. Gdańsk 1986.
19. J. Rajkowska (red.): *Księga sportu polskiego 1944–1974*. Warszawa 1975.
20. J. Rajkowska, E. Tobolewska (red.): *Igrzyska stare jak świat*. Warszawa 1976.
21. L. Szymański: *Parlament polski wobec problemów kultury fizycznej 1944–1980*. Wrocław 1990.
22. L. Szymański (red.): *Z najnowszej historii kultury fizycznej w Polsce*. Wrocław 1993.
23. L. Szymański (red.): *Ze studiów nad modelem kultury fizycznej w Polsce Ludowej 1944–1980*. Wrocław 1996.
24. S. Wiśniowski: *Mistrzostwa Polski*. b.r.
25. XIII Mistrzostwa Europy mężczyzn.
26. „Koszykówka”, 1957 nr 4, 5.; 1988 nr 1; 1988 nr 3.
27. „Kultura Fizyczna”, 1955 nr 3.
28. „Przegląd Sportowy”, 1950 nr 3; 1945 nr 29; 1954 nr 87; 1957 nr 154; 1963 nr 128–133; 1964 nr 141–143; 1965 nr 64–70; 1966 nr 4; 1967 nr 66, 70, 71; 1970 nr 79.
29. „Sport Wyczynowy”, 1966 nr 4; 1969 nr 1.
30. „Sport”, 1950 nr 32.
31. „Sztandar Ludu”, maj 1946.
32. „Wychowanie Fizyczne i Sport”, 1979 nr 1; 1997 nr 2.